

Тема : ЕКОНОМІЧНА ТА СОЦІАЛЬНА ПОЛІТИКА ДЕРЖАВИ

- 1. Дефекти (“фіаско”) ринку та необхідність державного втручання в економіку.**
- 2. Структура цілей економічної політики держави та сучасні теоретичні підходи до обґрунтування механізму їх досягнення.**
- 3. Основні напрямки та інструменти здійснення економічної політики держави.**
- 4. Соціальна політика держави та основні шляхи її реалізації.**
- 5. Особливості економічної та соціальної політики держави в Україні.**

1. Дефекти (“фіаско”) ринку та необхідність державного втручання в економіку

Дискусії про роль держави в економіці точаться впродовж століть. Історії відомий реальний випадок, який відбувся у другій половині XVII ст. у Франції, коли відомий державний діяч, генеральний контролер (міністр) фінансів Жан Батіст Кольбер (палкий прихильник державного втручання в економіку) запросив французьких підприємців, щоб з’ясувати, як уряд може їм допомогти, на що він відповів: „моліться і не робіть нічого”. „Дозвольте нам діяти самостійно”. - такою була відповідь підприємців.

Через століття ці ідеї були більш чітко сформульовані у так званій **ліберальній концепції англійського економіста А.Сміта**, який вважав, що функціями держави повинні бути:

- забезпечення національної охорони;
- здійснення правосуддя;
- організація громадських робіт, невігідних для підприємництва, але необхідних громадянам;
- освіта юнацтва;
- стягнення податків для оплати потреб держави.

Всі інші проблеми ринок розв’яже самостійно на основі саморегуляції, що базується на принципі “невидимої руки” – особистого інтересу, пов’язаного з прагненням до прибутку. Найліпший варіант для держави – це притримування політики *laissez faire* („хай кожний іде своїм шляхом” – фр.) або *let it be* („хай все іде як іде” – англ.).

Дійсно вільний ринок з його абсолютною мобільністю ресурсів, вільним ціноутворенням, відсутністю інфляції, безробіття, монополії тощо здатний розв’язувати проблеми пропорційності, збалансованості економіки, давати відповіді на те, що як і для кого вона має виробляти. Справа лише в тому, що такий вільний ринок у вигляді абстрактної (ідеальної) моделі досконалої конкуренції в силу його внутрішніх властивостей неможливо побудувати на практиці. Економічна практика виявила у XIX ст. і підтвердила у XX ст., що

існують ситуації, коли ринкова координація не забезпечує ні ефективного використання ресурсів, ні розв'язання цілої низки інших соціальних та економічних проблем. Цей феномен отримав в економічній літературі назву “фіаско ринку”. З чим це пов'язано?

По-перше, ринок може задовольняти потреби, що виражені у грошовій формі через попит. Однак існують такі потреби, які неможливо виміряти в грошах і перетворити в попит. До них відносяться згадувані ще А.Смітом так звані громадські товари, або товари та послуги колективного користування (національна оборона, охорона громадського порядку, державне управління, освіта, національні мережі комунікацій тощо).

По-друге, не мають грошового вираження та не фіксуються ринком так звані зовнішні ефекти (забруднення оточуючого середовища, очищення води для населення, порятунків та лікування людей після технологічних катастроф тощо). Конкурентний механізм на ці явища практично не реагує.

По-третє, фіаско ринку проявляється і в нехтуванні проблемами справедливості і рівності. Необмежений ринковий розподіл, справедливий з точки зору законів ринку, веде до значної диференціації доходів, соціальної незахищеності, виникнення соціальних конфліктів.

По-четверте, фіаско ринку, або втрати можливостей ринкового саморегулювання, було зумовлено цілою низкою інших факторів економічного розвитку ринкових країн у першій половині минулого століття. Це і руйнівні економічні кризи та потрясіння у банківській системі, і глибокі диспропорції економічного розвитку, інфляція, безробіття та наростання трудових конфліктів тощо. Нарешті, найважливішою причиною, яка зумовила це фіаско, була властива самому ринку-тенденція до монополізації. У результаті на зміну відносно конкурентного ринку приходив ринок недосконалої конкуренції з його різноманітними монополістичними нашаруваннями.

Монополії, обмежуючи вільну конкуренцію, вільне ціноутворення, наносять відчутну шкоду ринковому механізму, який все більше втрачає свою головну функцію загального регулятора економіки.

У цих умовах держава з “нічного сторожа” (А.Сміта) перетворюється в суб'єкт економічної діяльності, стає невід'ємним елементом ринкового економічного регулювання господарського життя з метою усунення “дефектів” ринку.

Основні напрямки цієї діяльності зводяться, загалом, до відпрацювання системи конкретних заходів законодавчого, виконавчого та контролюючого характеру, втілення їх у життя відповідними державними установами, стабілізації та пристосування на цій основі господарських систем до вимог часу.

2. Структура цілей економічної політики держави та сучасні теоретичні підходи до обґрунтування механізму їх досягнення

Структура цілей є не що інше, як сукупність завдань та напрямків їх реалізації державою в ринковій економіці з метою забезпечення ефективності, стабільності та справедливості за принципом “не заважай ринку”.

З цього приводу існують різні думки і підходи. Зокрема, американські вчені Кемпбелл Р. Макконнелл і Стенлі Л. Брю, визначаючи межі діяльності держави, виділяють п'ять основних цілей:

- 1) забезпечення правової бази, що сприяє ефективному функціонуванню ринкової системи;
- 2) захист конкуренції;
- 3) перерозподіл доходів і багатства;
- 4) корегування розподілу ресурсів з метою зміни структури національного продукту;
- 5) стабілізація економіки, тобто контроль за рівнем зайнятості та інфляції, а також стимулювання економічного зростання.

У вітчизняній літературі, залежно від уподобань авторів, існує безліч варіацій тлумачення цих цілей. Не вдаючись до конкретного аналізу цих різних позицій, узагальнено можна виділити три основних групи завдань держави у ринковій економіці:

1. Створення та регулювання правової основи функціонування економіки.
2. Забезпечення необхідних умов для функціонування ринкового механізму, системи вільного підприємництва (антимонопольне регулювання, грошова політика, боротьба з інфляцією, політика макроекономічної стабілізації тощо).
3. Розв'язання проблем, які непідвладні ринку (екологія, освіта і наука, соціально-орієнтований розподіл ресурсів, забезпечення соціального захисту та соціальних гарантій, громадські товари тощо).

Отже, по-перше, держава має законодавчо захистити економічну діяльність суб'єктів ринку, встановити “правила гри” або принципи економічного спілкування і зобов'язати всіх дотримуватися цих правил. Сюди відносяться законодавчі акти і нормативи, що захищають права власності та форми підприємницької діяльності. Власник, що не впевнений у недоторканості його власності, не зможе використати в повну силу свій творчий потенціал.

Також, держава законодавчо забезпечує права споживачів, приймає закони про безпеку праці, про права інтелектуальної власності, про діяльність банківської сфери та інших галузей економіки аж до кримінального законодавства, яке забезпечує від крадіжок, насильств, вбивств та стабілізує криміногенну ситуацію.

По-друге, важливим завданням держави є забезпечення конкурентності ринку шляхом антимонопольного регулювання, встановлення контролю за цінами, поділу великих фірм, заборони їх злиття, вилученню через суд незаконно отриманого прибутку тощо. Як свідчить світовий досвід, боротьба з

монополізмом може бути ефективною лише на основі жорстокого державно-правового регулювання.

Держава здійснює грошову політику, регулюючи грошовий обіг, інфляційні процеси та створюючи нормальні умови для ділової активності.

Постійним об'єктом уваги держави є макроекономічна стабілізація, тобто діяльність уряду, спрямована на забезпечення економічного зростання, повної зайнятості і стабільного рівня цін. Ця процедура спрямована насамперед на регулювання економічних циклів. У періоди спаду, криз і депресій, з метою стимулювання попиту, капіталовкладень, розширення зайнятості, поліпшенню загальної економічної ситуації уряд збільшує державні витрати, зменшує податки, регулює облікову процентну ставку тощо. А в період бурхливого піднесення економіки для стримування попиту всі ці заходи здійснюються навпаки. Таким чином, держава запобігає надвиробництву товарів, зменшує глибину і тривалість спаду виробництва, вирівнює циклічні коливання, створює нормальні умови для функціонування бізнесу.

По-третє, для усунення відзначених у першому питанні “дефектів” ринку держава має допомагати у їх виправленні. Стосується це, перш за все, проблем економічної безпеки та економії невідтворюваних ресурсів. Держава запроваджує спеціальні податки для підприємств–забруднювачів, вилучає в них частку прибутку для відшкодування екологічних збитків (так званий “податок Пігу”), здійснює попередню експертизу проектів на їх екологічну безпеку, забороняє комерційну експлуатацію частини невідтворюваних національних ресурсів, застосування шкідливих технологій та товарів, у правовому порядку змушує бізнес інвестувати капітал на відновлення природного середовища тощо.

Не реагує ринковий механізм на розвиток таких сфер діяльності, як освіта, фундаментальні наукові дослідження, що пов'язані з інвестиціями тривалої окупності, високим ступенем ризику і невизначеності стосовно прибутку. Держава і тут має підтримувати освіту, стимулювати структурну політику та науково-технічний прогрес.

У певних ситуаціях (зовнішні ефекти, громадські товари, недосконалість конкуренції) виникає проблема нерационального розподілу ресурсів. Соціально-справедливе розв'язання цих проблем також покладається на державу. Перерозподіляючи ресурси, вона організовує виробництва тих благ, якими не переймається приватний сектор: формує програми розвитку сільського господарства, транспорту, зв'язку, оборони, освіти, охорони здоров'я та ін.

Обмеженість ринку виявляється і у сфері розподілу доходів, забезпечення соціального захисту та соціальних гарантій громадян. Ринковий розподіл доходів веде до глибокої диференціації їх отримання власниками факторів виробництва. Це зумовлює розширення економічних функцій держави, яка має гарантувати мінімум зарплати, пенсій за віком, інвалідністю, допомогою по безробіттю, різні види допомоги біднякам, здійснення індексації фіксованих

доходів у зв'язку із зростання цін та ін.

На державу, нарешті, покладається також завдання реалізації зовнішньоекономічних зв'язків, регулювання платіжного балансу, валютних курсів, корегування секторіальної, галузевої, регіональної структури господарства, ціноутворення, нагромадження капіталу тощо.

Таким чином, існує спектр цілей держави у сучасній ринковій економіці, без реалізації яких практично неможливий її нормальний розвиток.

Необхідність втілення в життя цілей у сучасних умовах, власне, ніхто не заперечує, але щодо співвідношення механізмів саморегулювання ринкової системи і державного регулювання є певні розбіжності, які розділяють теоретиків на різні школи і напрямки.

Серед сучасних теоретичних підходів до обґрунтування механізму реалізації цілей держави можна виділити кейнсіанство, монетаризм, теорії раціональних очікувань.

Кейнсіанство.

Дж.М.Кейнс (1883-1946), один із перших західних економістів, зрозумів, що ринок з його наведеними вище “дефектами” втратив саморегулюючі функції і без активного втручання держави практично не може функціонувати. Обґрунтовує він цю тезу так: “Розширення функцій уряду у зв'язку із завданням координації нахилу до споживання та спонукання інвестування ...я захищаю ...як єдино практично можливий засіб уникнути повної руйнації існуючих економічних форм і як умову для успішного функціонування особистої ініціативи” у своїй роботі „Загальна теорія зайнятості, процента і грошей”

Кейнсіанство, як теоретична концепція, сформулювалась у 30-х роках ХХ ст. і була визначальною течією економічної теорії до 70-х років минулого століття. Основні ідеї даної концепції зводяться до наступного:

1. *Втручання держави в економічний процес є неминучим.* Кейнс вважав, що закони вільної конкуренції, еластичність цін на ринках ресурсів і заробітної плати, вільний перелив капіталу як атрибути економіки ХІХ ст. давно відійшли в минуле. Саморегулювання ринкової рівноваги – явище випадкове, про що свідчать постійна перевага пропозиції над попитом, кризи надвиробництва, спади, безробіття тощо. Сама ринкова економіка “вилікувати” себе не може. Отже, конкуренція має забезпечуватись скрізь, де можливо, а регулюючий вплив держави – скрізь, де необхідно.

2. *Об'єкт регулювання – попит.* Кризи надвиробництва – це результат недостатнього попиту, тобто перевищення сукупної пропозиції (товарів, капіталів, робочої сили) над сукупним попитом. На відміну від неокласиків, які вважали, що виробництво (пропозиція) формує свій попит, Кейнс стверджував, що навпаки, попит створює власну пропозицію. Основні компоненти попиту – два види споживання: особисте (споживчий ринок) та інвестиційне (ринок матеріальних ресурсів). Від цих видів споживання (витрат на споживання та

інвестиції) залежить рівень зайнятості, безробіття, економічне зростання або стагнація економіки).

Але існують перешкоди для цих видів споживання, тобто для розширення “сукупного ефективного попиту”(термін Кейнса).

Перша – психологія споживання, або своєрідний психологічний закон, згідно з яким люди схильні розширювати споживання, але не тією мірою, в якій зростають їх доходи. Тобто, чим багатше суспільство, тим вища схильність людей до заощаджень і нижча гранична схильність до споживання, що спричиняє скорочення виробництва і масштабів зайнятості.

Друга – зниження ефективності інвестицій. Зростання розмірів капіталу веде до зниження норми прибутку за законом спадної продуктивності капіталу. Водночас, якщо норма прибутку не перевищує норми проценту, то надії на отримання вищих доходів від розширення виробництва малоімовірні і воно не буде відбуватися. Отже, попит на інвестиційні товари (матеріальні ресурси) падає, заощадження населення не використовуються у вигляді інвестицій, економіка йде до спаду. Щоб запобігти цим негативним явищам, держава має стимулювати і підтримувати сукупний попит.

3. *Головний інструмент втручання держави – бюджетна політика* (доходи і витрати держбюджету, податки). Витрати держава здійснює, перш за все, на утримання органів, що реалізують її основні функції (оборона, держу правління тощо), а також на інвестиції у державний сектор економіки. Крім цього, держава має фінансувати певні нерентабельні галузі промисловості, комунальне господарство, розширювати закупки товарів, виплачувати допомогу, фінансувати громадські роботи тощо. Це вимагає перерозподілу національного доходу на її користь через податки. Останнє має подвійний ефект. З одного боку, вилучені через податок кошти не накопичуються як заощадження в банках. А з іншого – спрямовуються на розширення інвестиційного попиту держави, що стимулює приватний бізнес і веде до зростання доходу і зайнятості.

За Кейнсом, бюджет повинен мати циклічний характер: дефіцит бюджету зростає у період спадів і зменшується у період піднесення, відповідно, і податки у період спаду мають знижуватися, а в період піднесення - зростати. Надаючи перевагу фіскально-бюджетним інструментам регулювання попиту, Кейнс не заперечував і гнучкої грошово-кредитної політики, “дешевих” та “дорогих” грошей, через регулювання облікової ставки, норми обов’язкових резервів, операцій на відкритому ринку тощо. Але остання має пристосовуватись до бюджетної політики, підсилюючи бюджетну експансію збільшенням пропозиції грошей, а бюджетне стримування – їх обмеженням. Послідовність цих дій можна відобразити схематично (рис.3.6):

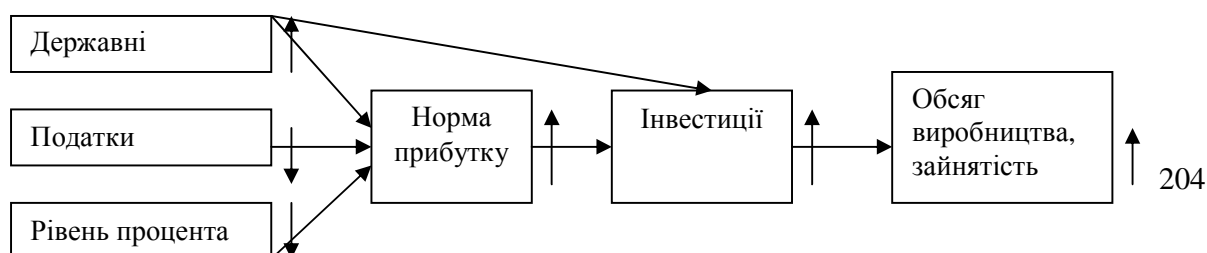

Рис.3.6 *Кейнсіанська концепція стимулювання попиту і виходу з кризи*

Як бачимо, кейнсіанська модель зосереджена на проблемі боротьби зі спадами, кризами в економіці. При економічному зростанні, “бумі” вищенаведені фактори повинні діяти у зворотному напрямку.

Послідовники Кейнса (неокейнсіанці) дещо вдосконалили цей реверс ний механізм. Вони вважали, що всі надходження у бюджет і видатки з нього мають в автоматичному режимі реагувати на циклічні коливання, нівелюючи їх амплітуду. Вплив на цикл, на забезпечення попиту і повної зайнятості повинен здійснюватися у такому порядку (табл. 3.1.):

Механізм економічної політики неокейнсіанців

Таблиця 3.1.

1. Державні закупки	1. Продажі
2. Державне фінансування, інвестування	2.Позики у приватного бізнесу
3. Державні субсидії, пільги, соціальні виплати, низькі податки	3. Зростаючі податки, відміна пільг та соціальних виплат
4. Низькі відсоткові ставки, політика “дешевих грошей”	4. Високі відсоткові ставки, політика “дорогих грошей”
↓	↓
Застосовується під час кризи	Застосовується під час буму

Кейнсіанські рекомендації з їх спрямованістю на боротьбу з безробіттям, спадами економіки в кінці 70-х років минулого століття виявились не зовсім придатними. У цей період на перше місце виходить проблема інфляції з одночасним спадом виробництва і зростанням безробіття. Закон Філіпа, згідно з яким інфляція і безробіття не можуть крокувати в одному напрямку, був спростований. Наступив період так званої стагфляції (виробництво падає, безробіття та інфляція зростають). Дефіцитні бюджетні вливання в економіку лише посилюють інфляцію.

Постала дилема: як сприяти зростанню виробництва і зайнятості, не стимулюючи при цьому інфляцію, і як боротися з інфляцією, не перешкоджаючи при цьому зростанню виробництва та не збільшуючи безробіття? Кейнсіанська концепція відповіді на це питання не давала.

У цій ситуації починає відновлювати свої позиції неоконсервативна (неоліберальна, неокласична) течія під загальною назвою „монетаризм”.

Монетаризм та монетарна політика

Монетаристська течія базується на неокласичних традиціях і успадкувала основні принципи кількісної теорії грошей, що виникла ще у XVIII ст. і безроздільно панувала в економічній науці до 30-х – 40-х років минулого століття.

Позитивний вклад монетаристів в економічну теорію, особливо в теорію грошей, полягає в ґрунтовному дослідженні механізму зворотного впливу грошового світу на товарний світ, монетарних інструментів і монетарної (грошової) політики на розвиток економіки. Основна увага, на їхню думку, має приділятися боротьбі з інфляцією. Основні ідеї прихильників цієї концепції такі:

1. Ринкове господарство в умовах повного використання всіх ресурсів автоматично підтримує рівновагу і збалансованість економіки. Державне втручання лише порушує механізм соморегулювання. Воно обмежує свободу вибору, стримує підприємливість, сприяє зростанню державної бюрократії. Тому кількість державних регуляторів (включаючи податкові та бюджетні важелі) має бути зведена до мінімуму.

2. Головний фактор впливу на господарювання життя – гроші. Між динамікою грошової маси і динамікою ВВП існує тісний кореляційний зв'язок. Тому держава має, перш за все, забезпечити стабільність грошової одиниці та обґрунтований постійний обсяг грошової маси в обігу.

У **короткостроковому періоді держава** (через центральний банк) використовує непрямі методи регулювання грошової маси (операції на відкритому ринку цінних паперів, обліково-процентну політику, зміну норми обов'язкових резервів).

Через ці методи ЦБ впливає на кінцевий попит з такою послідовністю: грошова маса, норма процента, інвестиції, сукупний попит, національний дохід. Іншими словами, поетапна дія цього механізму така:

- на першому етапі ЦБ своїми діями (наприклад, купуючи облігації на відкритому ринку або змінюючи мінімальну ставку резервних вимог) збільшує грошову масу;
- на другому етапі відбувається мультиплікаційне збільшення банківських депозитів, пропозиція грошей розширюється;
- на третьому етапі приріст пропозиції грошей веде до зниження процентної ставки, що розширює попит на інвестиції і збільшує приватні капіталовкладення;
- і, нарешті, на четвертому етапі приріст капіталовкладень приведе до підвищення доходів, розширення виробництва, збільшення зайнятості, зростання ВВП та прискорення темпів інфляції.

Загалом, короткострокові методи грошово-кредитної політики спрямовані

або на стимулювання кредиту і грошової емісії (кредитна експансія, або політика “дешевих грошей”), або на їх стримування і обмеження (кредитна рестрикція, або політика “дорогих грошей”). В умовах спаду виробництва і зростання безробіття центральні банки мають “оживляти” кон’юнктуру шляхом розширення кредиту і зниженням процентної ставки. Навпаки, економічне піднесення часто супроводжуються “біржовою лихоманкою”, спекуляцією, зростанням цін, наростанням диспропорцій в економіці. У таких умовах ЦБ має попередити перегрів кон’юнктури шляхом обмеження кредиту, підвищення процентної ставки, стримування емісії платіжних засобів.

3. *Короткострокові методи монетарної політики не завжди дають очікуваний ефект*, тому їх необхідно доповнити довгостроковою грошовою політикою. Тобто, традиційну орієнтацію на регулювання динаміки процентної ставки треба доповнити політикою регулювання величини і темпів приросту грошової маси. Гасло монетаристів – “гроші мають значення”. Отже, на передній план висувається стабільна емісія, приріст грошей, незалежно від економічної ситуації і стану кон’юнктури. Величина цього приросту (так зване “золоте правило” (грошове правило) М. Фрідмена) має знаходитись в межах 3-5% на рік. Якщо це правило порушується, то при темпі надходжень грошей в економіку буде відбуватись розкручування інфляції, а при нижчому падатиме приріст ВВП. Обсяг грошової маси має бути головним об’єктом і турботою економічної політики держави. У схематичному плані цей механізм має такий вигляд (рис.3.7).

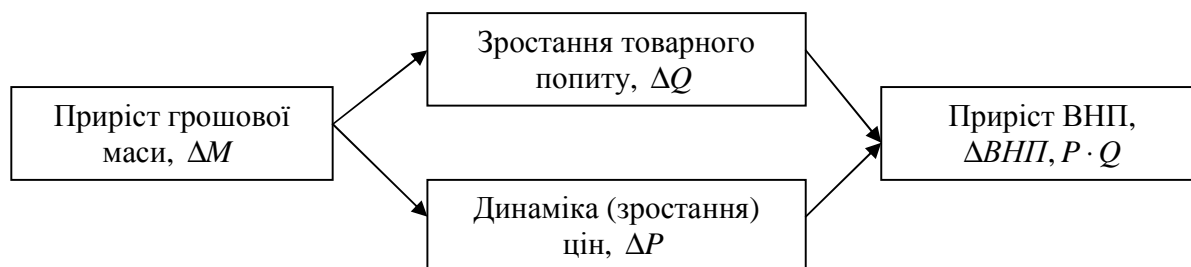

Рис. 3.7. **Вплив грошової маси на ВВП**

Проблема полягає в тому, щоб скоординувати темпи приросту монетарного базису з темпами зростання товарної маси. Для цього необхідно, щоб процент приросту грошей в обігу відповідав приросту цін і національного доходу або ВВП.

Отже, за монетарною концепцією, гроші є головною сферою, що визначає рух і розвиток виробництва. Попит на гроші має постійну тенденцію до зростання (що визначається, зокрема, схильністю до заощаджень), і для того щоб забезпечити відповідність між грошовим попитом і пропозицією грошей, необхідно здійснювати курс на поступове збільшення (певними темпами) грошей в обігу. Державне регулювання має обмежуватись контролем над грошовою масою.

Ще однією теоретичною концепцією макроекономічного регулювання є так звана “**теорія економіки пропозиції**”, прихильники якої також виступають за ліберальні принципи управління, за перенесення зусиль з управління попитом на стимулювання сукупної пропозиції, активізації виробництва і зайнятості.

Вони вважають, що необхідно створити сприятливі умови для процесу нагромадження капіталу, підвищення ефективності виробництва, відновити дію ринкового механізму, свободу приватного підприємництва.

Головними перешкодами до цього є високі податки і інфляція. Тому треба відмовитись від системи прогресивного оподаткування, знизити податки на всі види доходів, що забезпечить приріст інвестицій. У боротьбі з інфляцією треба здійснювати рестрикційну кредитно-грошову політику.

В умовах активізації виробництва держава зможе відмовитись від різних соціальних програм, субсидій, скоротити бюрократичний апарат і цим самим зменшити дефіцит бюджету. Основна ідея цієї теорії – ринкові сили мають забезпечити поступальний розвиток та соціально-політичну стабілізацію економіки країни.

За обмеження функцій держави в економіці виступають і представники **концепції раціональних очікувань**. Основні ідеї цієї концепції зводяться до двох основних принципів:

1. Економічні агенти (споживачі, підприємці, працівники) поводять себе раціонально. Ці “раціональні” люди розуміють, як функціонує економіка і як держава здійснює економічну політику. Ці знання дозволяють їм оцінити майбутні результати політичних та інших змін і вибрати лінію поведінки, що найліпше відповідає їх власним інтересам.
2. Ринки товарів та ресурсів є висококонкурентними. Отже, ставки зарплати, ціни на товари та ресурси гнучкі як у напрямку підвищення, так і пониження. Тому ці ціни швидко змінюються, коли споживачі, підприємці і власники ресурсів змінюють поведінку під впливом нової інформації.

Раціональна реакція суб'єктів ринку зводить нанівець результати дискретної стабілізаційної політики. Скажімо, уряд хоче стимулювати попит, обсяги виробництва і зайнятості через політику дешевих грошей. Але раціональні суб'єкти з досвіду знають, що таке розширення грошової маси в обігу приведе до інфляції, і застосовують захисні засоби: робітники вимагають підвищення зарплати, підприємці підвищують ціни на товари та послуги, кредитори піднімають процентні ставки тощо. Отже, збільшення сукупних витрат через “дешеві гроші” буде поглинуто зростанням цін і зарплати, реального розширення інвестицій не відбудеться, обсяг виробництва та зайнятості не зміниться.

Тому прихильники концепції раціональних очікувань стверджують, що держава має відмовитись від кон'юнктурної антициклічної політики і зосередитись на створенні стабільних правил гри, які б забезпечували

передбачуваність дій уряду і правильну оцінку інформації виробниками та споживачами. Тобто замість дріб'язкових поточних проблем держава має зосереджувати увагу на довгостроковій економічній політиці, структурних умовах загальноекономічної рівноваги. Зокрема пропонується запровадити закон, за яким всі рішення уряду у грошовій і фінансовій сфері могли б вступати в дію лише через два роки після їх прийняття. Це стабілізує очікування “раціональних суб'єктів” ринку і забезпечить нормальний хід економічного розвитку.

Підсумовуючи сказане, відзначимо, що сучасні макроекономічні моделі економічної політики держави є синтезом кейнсіанських, монетаристських та інших підходів. У довгостроковому періоді у грошово-кредитній політиці переважає монетаристський підхід. Водночас держава не відмовляється у короткостроковому періоді і від інших методів з метою швидкого економічного маневрування.

3. Основні напрямки та інструменти здійснення економічної політики держави

Сучасна держава є необхідною складовою частиною ринкового економічного механізму. Здійснює вона свою регулюючу діяльність в різних напрямках, застосовуючи різні методи та інструменти впливу на економіку. Серед них можна виділити структурну, інвестиційну та науково-технічну політику, що здійснюється через різні форми державного планування та програмування; сукупність адміністративних та економічних методів регулювання; фінансову, кредитно-грошову, соціальну та зовнішньоекономічну політику тощо.

Важливе значення в діяльності держави відіграє її **структурна політика як форма довгострокового регулювання**. Вона охоплює такі основні напрямки: а) стимулювання освоєння нових галузей і сфер, де немає визначеності з майбутніми прибутками, з метою створення виробничої інфраструктури, яка б відповідала вимогам НТП; б) подолання економічної відсталості деяких регіонів і видів виробництва; в) підвищення ефективності і конкурентоспроможності національної економіки на всіх рівнях бізнесу.

Структурна перебудова економіки здійснюється державою через **інноваційну** (сприяння впровадженню досягнень науки і техніки у виробництво) та **інвестиційну політику**. Особливу роль відіграє при цьому й активна **науково-технічна політика**, яка охоплює не лише стимулювання державою наукових досліджень та їх впровадження у виробництво, але й підготовку висококваліфікованих кадрів, рівень яких відповідав би сучасному виробництву.

Важливими інструментами структурного регулювання в **короткостроковому періоді** є: політика прискореної амортизації, субсидії,

державна допомога окремим фірмам чи галузям, державне регулювання норми процента, державна закупівля продукції, податкова політика тощо. Зокрема, стимулюючу роль податкових пільг можна розглядати як особливий вид субсидій у підприємництво. У країнах заохочення інвестицій у відсталі галузі і регіони стимулюється через неоподаткування частини інвестиційних фондів.

Водночас ув'язка та координація різних форм централізованого і підприємницького структурного регулювання здійснюється через **програмування ринкової економіки**. Держава розробляє довготривалі програми розвитку окремих галузей виробництва, науково-технічних напрямків, соціальної сфери, що передбачають державне інвестування, залучення через систему пільг приватного капіталу тощо. Ці програми мають конкретну мету, реальні етапи і строки виконання. У міру реалізації одних програм розробляються і запроваджуються інші.

У європейській країнах, а також в Японії, Південній Кореї та інших набули поширення елементи програмування в масштабах всієї економіки. Відповідні програми опираються на індикативне (рекомендаційне) планування та прогнозування економічного розвитку, розробку моделей міжгалузевого балансу.

Індикативне планування – це спосіб регулювання економічних процесів за допомогою формування певних цілей розвитку виробництва і створення державою фінансових та інших стимулів для тих господарських одиниць, які діють згідно з державними рекомендаціями. Тобто, індикативне планування не має директивного, обов'язкового характеру. Воно опирається на довготривалі прогнози економічного, соціального та науково-технічного розвитку, які розробляють відповідні державні органи.

Програмування (в рамках структурного регулювання) носить стратегічний характер, опирається на урядові інвестиції, бюджетні субсидії приватним корпораціям, певні пільги фіскального і кредитного характеру. Тому державні програми мають суттєвий регулюючий вплив на господарські процеси.

Виконуючи свої функції, держава застосовує різні форми та методи адміністративного й економічного характеру втручання в господарські процеси.

До адміністративних методів відносяться дії прямого впливу (заборони, примусу чи дозволу), що базуються на законодавчо закріпленій силі державної влади.

Можна виділити декілька основних напрямків адміністративного регулювання ринкової економіки.

1. **Державний контроль над монопольними ринками.** Держава застосовує при цьому антимонопольне законодавство, яке встановлює межі укрупнення фірм, допустимі рівні рентабельності, регульовані ціни тощо.
2. **Державний контроль над небажаними ефектами системи вільного**

підприємництва. Ринковий вільний вибір не забезпечує охорони навколишнього середовища і невідтворюваних ресурсів, ринкове регулювання тут безсиле. Тому держава встановлює відповідні правила і норми поведінки, що забезпечують відносну екологічну безпеку.

3. *Забезпечення мінімально допустимого рівня добробуту і соціального захисту населення.* Йдеться про встановлення мінімуму зарплати і пенсії, меж робочого дня, виплат по безробіттю, допомоги багатодітним та біднякам тощо.
4. *Захист національного ринку.* З цією метою держава застосовує адміністративне регулювання експорту та імпорту товарів, встановлює митні обмеження, відповідні тарифи, квоти, ліцензії на ввезення товарів тощо.
5. *Реалізація цільових програм економічного, науково-технічного та соціального розвитку* також передбачає елементи адміністрування щодо підприємств державного сектору.
6. *Забезпечення дотримання національних стандартів* усіма учасниками виробництва. Йдеться про “екологічну чистоту” і якість продукції, санітарні норми виробництва і споживання, заборона продажу шкідливих для людини речовин тощо.

Але ринок – це, в основному, саморегульована система, на яку можна впливати насамперед опосередкованими, непрямими економічними методами.

Залежно від мети цього впливу, **методи економічного регулювання** можуть бути спрямовані на: економічний цикл, стимулювання капіталовкладень і досягнення рівноваги між заощадженнями та інвестиціями; забезпечення повної зайнятості; регулювання грошового обігу; заохочення науково-технічних та дослідницько-конструкторських розробок; підтримку стабільного економічного зростання; регулювання галузевої та регіональної структури господарства, соціальних відносин та соціального забезпечення, перерозподіл доходів та ін.

Реалізація цих методів здійснюється, в основному, через фіскально-бюджетну, кредитно-грошову та соціальну політику держави.

Фіскально-бюджетна політика, як відзначалось у попередніх темах, здійснюється шляхом маніпулювання державними доходами (перш за все податками) і витратами. З одного боку, за рахунок бюджету держава реалізує проблеми нацбезпеки, забезпечує певні потреби населення в громадських благах, розв’язує соціальні питання та ін. З іншого боку, фіскальна політика є важливим засобом для досягнення макроекономічної стабілізації економіки. Маніпулюючи державними витратами та податками, уряд стимулює ділову активність, впливає на безробіття, інфляцію, протікання економічного циклу.

Не менше значення має **кредитно-грошова політика**, що здійснюється шляхом регулювання грошової маси в обігу та вдосконалення кредитної сфери.

Регулюючи грошову масу, держава може впливати на ціни, інфляційні процеси і споживання населення, обсяги національного виробництва і темпи економічного зростання.

Кожна держава здійснює і відповідну **соціальну політику**. Через оподаткування уряд перерозподіляє доходи суб'єктів ринкової економіки, реалізує різні соціальні програми державної підтримки бідних верств населення, здійснює відповідну цінову політику та політику у сфері зайнятості, соціального страхування. До соціальної політики відноситься і діяльність держави у сфері освіти, медицини, культури тощо.

4. Соціальна політика держави та основні шляхи її реалізації

Економічна діяльність людей завжди спрямована на створення матеріальних благ, підвищення добробуту, забезпечення певної соціальної справедливості у суспільстві. Але досягнення цієї мети залежить від характеру розподілу цих благ, від отриманих кожною людиною, групою людей тих чи інших доходів.

Сучасна економічна наука при аналізі даної проблеми виходить з так званої теорії трьох факторів виробництва (землі, праці і капіталу). В умовах ринкової економіки це означає, що ціна кожного фактора, а відповідно, і частина доходу власників даних факторів формується на основі законів попиту і пропозиції на ринках цих факторів, а також їх граничної продуктивності.

У зв'язку з цим виникає проблема справедливості такого розподілу.

По-перше, в умовах сучасного недосконалого ринку розмір доходів часто не відповідає вкладу фактора виробництва у випуск продукції. Більше того, розподіл доходів згідно з теорією граничної продуктивності факторів, веде до значної нерівності у суспільстві через нерівномірність у розподілі виробничих ресурсів (факторів).

По-друге, у будь-якому суспільстві є люди, які не володіють факторами виробництва – непрацездатні (діти, пристарілі, інваліди) та убогі. Є люди, що не можуть застосувати свою працю, тобто неконкурентоспроможні на ринку праці (безробітні). Дехто не бажає працювати в силу свої переконань. Не беруть участі у конкуренції на ринку праці й особи, зайняті у державному секторі.

По-третє, факторний розподіл доходів соціально не захищає не лише наведені прошарки населення, він є соціально нейтральним і до осіб, що зайняті у виробництві, до умов їх праці, її безпеки, мінімальної оплати, тривалості робочого тижня, відпочинку, прав працівників при наймі та звільненні з роботи тощо.

Отже, ринковий розподіл доходів не гарантує людині достатній рівень добробуту незалежно від наявності у неї фактора виробництва і результатів економічної діяльності. У цьому і полягає так звана “несправедливість ринку”.

Наведені обставини і зумовлюють необхідність соціального захисту

населення або державної соціальної політики, що було визнано і закріплено у прийнятій після другої світової війни. Декларації прав людини ООН. Згідно з статтею 25 цієї декларації, сучасна держава має гарантувати право на такий рівень життя, який враховує забезпечення людей їжею, одягом, житлом, медичним обслуговуванням для підтримання здоров'я, власного добробуту, і право на соціальне забезпечення на випадок безробіття, хвороби, інвалідності, старості або інших випадків втрати засобів існування за незалежних від людини обставин.

Отже, на державу покладається завдання забезпечення права людини на відповідний стандарт добробуту і належного життя, тобто реалізацію політики соціального захисту.

Виразити в якихось кількісних показниках межі цієї політики досить складно. Держава, приймаючи на себе значну частину відповідальності за дотримання прав людини на гідне життя, здійснює перерозподіл доходів, втручається в процес ціноутворення, переймається проблемами зайнятості, формує систему соціальної допомоги та соціального страхування тощо. Всі ці заходи з досить значною умовністю можна розділити на такі напрямки:

1. Досягнення загальної соціальної стабільності, соціально-економічної рівноваги та відносної соціальної справедливості у суспільстві.
2. Підтримка малозабезпечених верств населення і тих людей, що не залучені до суспільного виробництва і не спроможні самі собі допомогти (інваліди, пенсіонери, безробітні тощо).
3. Захист осіб, зайнятих у суспільному виробництві і передусім тих, хто працює за наймом.

Перший напрямок соціальних заходів реалізується через державну політику доходів, захист рівня життя через регулювання процесу ціноутворення, використання різних форм компенсації та інкасації доходів, фінансування розвитку освіти, охорони здоров'я, захисту навколишнього середовища переважно за рахунок держави та ін.

Головною ланкою серед всіх цих заходів є *політика формування та перерозподілу доходів населення*. Номінальні доходи формуються із різних джерел, основними з яких є доходи факторами економічної діяльності. Це так званий *первинний, або функціональний розподіл доходів*, які потім через різні канали перерозподіляються.

По-перше, це відбувається на основі коливання попиту і пропозиції як на самі фактори виробництва, так і на товари та послуги.

По-друге, перерозподіл може здійснюватися у формі добровільних внесків у різні благодійні фонди.

По-третє, найпотужнішим каналом перерозподілу доходів є фіскальна система держави.

Завдяки первинному перерозподілу формуються вторинні доходи. По-

перше, через податки держава створює ресурси для виконання своїх функцій, формуючи доходи працівників державних інституцій (армія, правоохоронні органи, апарат управління та ін.). По-друге, держава частково фінансує розвиток освіти, охорони здоров'я, формуючи доходи установ бюджетної сфери. По-третє, здійснює держава і так звані трансфертні платежі, реалізуючи конкретні програми допомоги категоріям людей, які не мають принаймні мінімального доходу від своєї праці (допомога багатодітним сім'ям, житлові та медичні субсидії, стипендії, державні пенсії, продовольчі талони тощо).

Необхідність перерозподілу доходів зумовлюється прагненням суспільства подолати суттєву майнову, соціальну нерівність між тими чи іншими верствами населення. Але для відпрацювання конкретних заходів державної політики вирівнювання доходів потрібна обґрунтована методика аналізу реального стану цієї нерівності (див. Тема 9).

У досягненні загальної соціальної стабільності важливе значення має і *цінова політика держави*. У ринкових країнах уряди систематично інформують населення про рівень та динаміку цін на споживчі товари. Через власні закупки товарів і послуг держава може регулювати попит на них та їх пропозицію, а отже і рівень ціни, а також прямо впливати на ціну. Так, в США державою регулюється від 5 до 10% цін, а в Японії – до 20% усіх цін.

Застосовуючи відповідні закони, держава бореться проти укладання угод, що підвищують загальний рівень цін в країні. Тим самим вона не лише протидіє інфляції, але й перешкоджає монополістичному контролю над ціноутворенням, стимулює ринкову конкуренцію.

У рамках виділеного нами першого напрямку соціальної політики держави використовуються і такі заходи, як *індексація доходів населення та застосування дотацій і компенсацій*.

Спільним для них є те, що вони виступають як форма державного захисту населення від соціально болючих наслідків інфляції. Всебічна система індексації сформувалась у 60-70 роки минулого століття у більшості країн Західної Європи. Здійснюється вона в основному на загальнодержавному рівні для підтримки нормальних умов життя осіб з фіксованими доходами (зайняті у господарській діяльності працівники розв'язують ці проблеми в рамках фірм при перегляді колективних договорів).

У випадку, коли приріст цін на “споживчий кошик” за певний період перевищує визначену заздалегідь величину, то починає спрацьовувати механізм індексації. Він передбачає відповідне зростання зарплати та інших видів грошових доходів населення. У різних країнах існують різні умови індексації. Так, у Бельгії та Люксембурзі індексація здійснюється при зростанні цін більше, ніж на 2%. У Греції рівень доходів, що підлягають індексації, переглядається кожні 4 місяці. У Франції індексація мінімальної міжпрофесійної гарантованої ставки відбувається раз у рік, якщо індекс цін перевищив 2%. В Україні ці

заходи здійснюються шляхом внесення урядом поправок до держбюджету.

Ще одним засобом загальносоціального характеру є застосування державою *цільових компенсаційних виплат*. У даному випадку враховуються інтереси осіб, які не мають достатніх джерел грошового доходу. Тому в умовах інфляції їх матеріальне становище захищається державою саме через згадані виплати (виплати на відшкодування витрат на житло, комунальні послуги тощо).

Другий напрямок соціальної політики держави стосується тих верств населення, які через незалежні від них причини не можуть самі собі допомогти.

Можна виділити *три категорії таких людей*. До *першої* відносяться ті, хто вже не може своєю працею забезпечити собі належний дохід (пенсіонери, інваліди та ін.) До *другої* – ті, що тимчасово з незалежних від них причин залишились без засобів існування (втрата утриманця, тимчасова втрата працездатності через хворобу, безробітні та ін.) До *третьої* – ті, хто ще не може працювати (діти, підлітки, учні, студенти тощо).

Відповідно до цього поділу, держава у законодавчому порядку встановлює основні соціальні гарантії та механізми надання соціальної підтримки.

У системі соціального захисту *двох перших категорій* найважливішим елементом виступає *соціальне страхування*, до складу якого входять пенсійне, медичне страхування, страхування від нещасних випадків на виробництві, страхування від безробіття і т. п.

Для фінансування пенсій та інших соціальних виплат держава встановлює соціальні податки з підприємств та осіб найманої праці. У США, скажімо, податок у пенсійний фонд у розмірі 7,5% стягується з перших 48 тис. дол. доходу на рік. При перевищенні цього заробітку, різко зростають і виплати в даний фонд. У Японії платежі на соціальне страхування становлять 7% середньої зарплати робітника.

Виплати по втраті працездатності встановлюються для осіб віком до 65 років при захворюванні або нещасному випадку. Право на отримання їх стосується людей, що сплатили певну суму страхових внесків і мають стаж роботи не менше 5 років. Іншим джерелом цих виплат є податок з працедавців, обсяг якого розраховується у відсотках від фонду заробітної плати.

Виплати по втраті утриманця надаються членам сім'ї, які були на утриманні померлого, при умові, що він має право на пенсію за старістю.

Суттєвою за своїм значенням є форма *страхування по безробіттю*. Розмір виплати по безробіттю із страхових фондів залежить, по-перше, від специфічних умов кожної країни, по-друге, від тривалості періоду безробіття. У *першому випадку* до уваги береться період зайнятості, трудовий стаж, фізична придатність до праці, термін надання допомоги та ін. Так, у Німеччині трудовий стаж має становити не менше 6 місяців зайнятості протягом трьох років і не менше 10 тижнів впродовж останнього року перед звільненням з роботи. У Франції такою умовою є робота протягом 150 днів за рік і 91 день страхування.

В Англії приймається до уваги лише виплата внесків до страхового фонду: впродовж року їх повинно бути 26.

У *другому випадку* найбільші суми виплат (від 50 до 70% середньої зарплати) виплачуються у перші місяці безробіття, а надалі вони зменшуються. У середньому розмірі цих виплат складають приблизно половину заробітної плати працівника.

Важливою ланкою соціального захисту, пов'язаною з безробіттям, є програми *працевлаштування та перекваліфікації*. У реалізації цих програм беруть участь як держава, так і підприємці, через систему відрахувань у фонди по безробіттю.

Що стосується вищезазначеної третьої категорії соціально незахищених людей, то їх соціальний захист здійснюється через канали так званих *державних програм з підтримки доходів*. Одна частина коштів таких програм формується з державного бюджету і використовується централізованим шляхом у вигляді *трансфертних платежів*. Інша – утворюється за рахунок прибутку різних підприємств та фондів. Особливістю цих виплат є те, що вони не пов'язані з працею даного індивіду, а базуються на обсязі потреб середньостатистичного громадянина. Охоплюють вони допомогу багатодітним сім'ям, самотнім матерям, дотації, держави на утримання дітей у дитячих установах, школах-інтернатах, утримання людей похилого віку і непрацевдатних, надання державних продовольчих талонів, часткове забезпечення отримання освіти, збереження здоров'я тощо.

Водночас, соціального захисту потребують і особи, зайняті у сфері виробничої діяльності, що характеризує *третій напрямок діяльності держави у соціальному плані*.

Тут держава забезпечує законодавче регламентування умов праці (тривалість робочого дня (тижня), тривалість і порядок надання відпусток, охорона праці, встановлення гарантованого рівня зарплати, пенсій тощо).

Спеціальним законодавством держава здійснює пряме регулювання зарплати в державному секторі економіки, встановлює обов'язки, права держслужбовців, військових, виборних осіб тощо.

У недержавному секторі соціальний захист зайнятих базується на так званій "*політиці соціального партнерства*", ідея якого була започаткована ще в 50-х роках минулого століття.

Соціальне партнерство передбачає укладення "громадської угоди" у сфері економічної та соціальної політики і забезпечує узгодження інтересів уряду, національного об'єднання роботодавців і профспілок, як рівноправних партнерів.

На основі цієї угоди чи "погоджених акцій" відпрацьовуються та укладаються щорічні колективні договори і тарифні угоди, що регламентують різні питання соціального характеру у сфері наймання праці.

Більш широке коло питань регулюється колективними договорами (оплата робочої сили, тривалість робочого дня та відпусток, певної гарантії щодо умов праці, індексації її оплати, доплати за надурочні роботи, надання додаткового харчування тощо). У тарифних угодах встановлюється мінімальний рівень зарплати в тих чи інших галузях, мінімальні рівні зарплати для працівників різної кваліфікації та ін.

5. Особливості економічної та соціальної політики держави в Україні

Перехід України від централізованого господарювання до ринкової економіки докорінно змінює завдання, які стоять перед державою в економічній сфері. У зв'язку з цим, уже на першому етапі цього переходу постала проблема формування нової системи державного регулювання економіки, яка б відповідала науковим стандартам та досвіду країн, що пройшли вже цей шлях.

Відбувалось це формування у складних і нестандартних умовах. На відміну від ринкових країн, де ця система створювалась еволюційно, в Україні цю процедуру потрібно було розпочинати з руйнування командно-адміністративної структури і розвитку процесу первісного нагромадження капіталу. Зрозуміло, що через відсутність аналогу таких перетворень неможливо було таку систему у когось скопіювати, а тим більше створити її водночас, згідно з певною, хоча й ідеально розробленою програмою.

Для того, щоб створити в Україні більш-менш ефективну систему державного регулювання економіки, необхідно було: по-перше, визначитись із соціально-економічним статусом суспільства (що хочемо будувати; по-друге, концептуально визначитись з місцем держави в економічних процесах (тобто визначити мету, заради якої держава втручається в економічні процеси). У свою чергу, це передбачає вибір засобів, за допомогою яких можна найефективніше досягти цієї мети. Засоби ж приводяться в дію певним механізмом, який повинен бути закладений у концепцію. І, нарешті, визначитись в інтересах кого, яких верств населення держава повинна здійснювати регулювання економіки.

До певної міри ці принципи питання вдалося розв'язати, хоча процес формування системи державного регулювання економіки і до сьогодні носить спорадичний характер та ще далеко незавершений. Спостерігаються спроби запровадження майже всіх можливих форм державного регулювання економіки, але без їх системного, впорядкованого застосування.

Вихідним інструментом державного регулювання економіки, як відзначалось у попередніх питаннях, є *планування*. У ринковій економіці воно має індикативний характер. З одного боку, для всіх господарських суб'єктів такий план є орієнтиром для вибору пріоритетних напрямків діяльності, а з іншого – ідеологічною платформою переналадження системи державного регулювання економіки.

В Україні була зроблена спроба відпрацювати такий план ще у 1993 році,

але він так і залишився документом лише для вузького кола спеціалістів і міністерських структур. Суттєвого впливу на економіку він не мав, а в наступні роки навіть такі плани не розроблялися.

Другим не менш важливим напрямком діяльності держави в умовах ринкової економіки є *макроекономічна стабілізація*. Тобто діяльність уряду, спрямована на забезпечення економічного зростання, повної зайнятості та стабільного рівня цін. Головними інструментами у розв'язанні цих завдань є *фіскально-бюджетна і грошова політика держави*. Через податки на бюджетний механізм держава має можливість безпосередньо брати участь у перерозподілі доходів, розв'язувати соціально-економічні проблеми, що непідвладні ринку, регулювати циклічні коливання тощо.

Щодо України, то варто відзначити, що незважаючи на певні досягнення у відпрацюванні механізму розробки й виконання державного бюджету, цей важливий інструмент ще не на належному рівні вмонтований в єдину систему державного регулювання економіки.

У тісному зв'язку з бюджетом має працювати *податкова система* з її фіскальними та стимулюючими функціями. Держава через систему оподаткування, пільг та обмежень визначає, з одного боку, величину доходів держбюджету, з іншого – спрямовує ділову активність господарських суб'єктів і окремих громадян відповідно до цілей і пріоритетів соціально-економічного розвитку країни.

В Україні законодавчо сформована податкова система, відпрацьований податковий кодекс та інші процедури податкового процесу. Проте тривалий час ця система значною мірою виконувала грабіжницькі функції, служила інтересам кланів і груп, наближених до владних структур.

В особливо складних умовах формувалась грошово-кредитна система України. Створення національного банку, системи комерційних банків, страхових компаній та інших кредитно-фінансових установ сприяло певній нормалізації грошового обігу, зниження інфляції тощо. Але, отримавши свободу, нові комерційні, фінансові та кредитні установи, націлившись на прибуток будь-якою ціною, посиляють нестабільність економіки. Залишається не до кінця розв'язаною проблема взаєморозрахунків між підприємствами, потребує істотного корегування кредитна політика Національного банку.

Важлива роль відводиться державі у створенні *законодавчої основи*, встановленні “правил гри” або юридичних принципів економічного стимулювання, обов'язкових для всіх суб'єктів господарювання, включаючи і сам уряд. Але і цей процес в Україні відбувався деколи безсистемно, закони приймалися майже щоденно і постійно змінювалися. До того ж законодавчі акти дуже часто суперечили один одному, що було серйозною перешкодою для нормального реформування економіки.

З низькою ефективністю працює в Україні і система державного

регулювання цін. Спочатку була переоцінена саморегулююча здатність ринку і послаблена регулююча роль держави. Державне цінорегулювання спрямовувалось в основному не на усунення факторів, що породжували цінові вибухи, а на боротьбу з їх наслідками, головним чином на запобігання соціальним конфліктом. Тобто державне цінорегулювання носило реєструючий характер. Корені ж цінових вибухів знаходяться у базових галузях економіки і, щоб приборкувати інфляцію, необхідно починати цінорегулювання з продукції саме таких галузей, як основні види сільгоспсировини, паливно-енергетичні ресурси, метал, тісно пов'язуючи його з механізмом оплати праці.

Нарешті, формування ринкової економіки гостро становить проблеми соціального захисту населення. Викликано це, в основному, двома факторами. По-перше, ринок, як відзначалось, сам по собі є байдужим до соціальних потреб. По-друге, непродумана й поспішна капіталізація економіки України породила додаткові ускладнення цієї проблеми.

За таких обставин нагальною стає проблема реформування податкової та соціальної системи України з метою збільшення фінансових доходів держави та оптимізації механізму забезпечення соціальних гарантій населення. З цією ж метою варто було би переглянути ідеологію оподаткування, знизити податковий тиск на національне виробництво. Це сприятиме збільшенню доходів суб'єктів господарювання, а відповідно, і розширенню бази оподаткування та бюджетних надходжень.

Далі необхідно перейти від безадресного державного патронажу до цільової адресної допомоги тим соціальним верствам, які її справді потребують. Потрібно провести персоніфікацію пенсійного і соціального забезпечення з розподілом відрахувань до відповідних фондів між підприємствами і громадянами, реалізувати систему ефективних заходів щодо подолання відкритого та прихованого безробіття тощо.